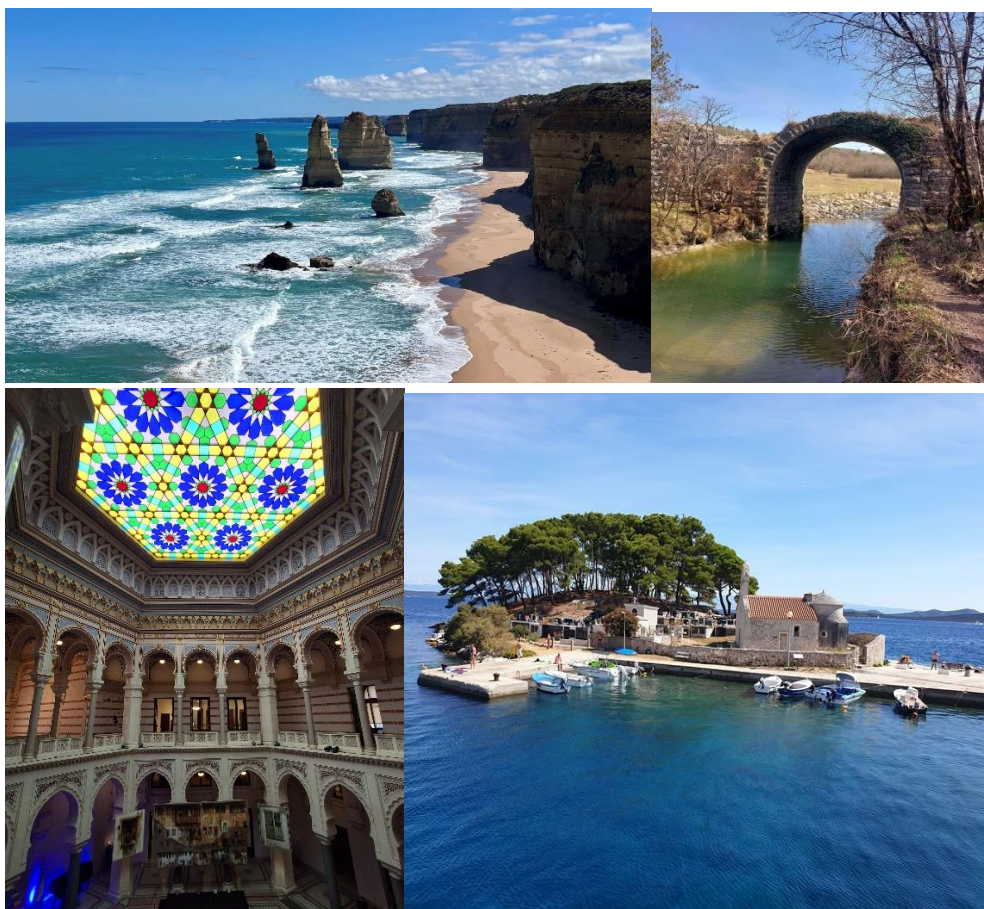

POTUJEMO IN PIŠEMO POTOPISE

Mentorica ŠK: Nada Mulej
Žalec, 2026

Kazalo

1. POTOVANJE IN PISANJE

Na ogledu razstave o Almi Karlin

Alma M. Karlin, hči Jakoba Karlina ali Kolumbova hči

Alma, svetovljanka

2. POTUJEMO, RAZISKUJEMO IN PIŠEMO

(na ekskurziji ŠK)

V vrtincu izdaje

Ekskurzija na grad Rače in Račke ribnike

V Rače po košček naše zgodovine

3. ODKRIVAMO MANJ ZNANO SLOVENIJO

Od Medane do Šmartnega

Če srečaš kamen ...

Žička kartuzija, kraj miru in spokojnosti

4. SVET ONSTRAN MEJA

Sarajevo

V modrem

Ko turistov ni, mačke plešejo ...

Grossglockner

Potopis, ki to ni: V primežu navezanosti

Razkrita lepota pod morsko gladino

Nekaj predlogov za branje potopisov

1. POTOVANJE IN PISANJE

Kolikokrat v življenju ste začutili tisto prijetno žgečkanje po podplatih, nemir in potrebo, da se usedete na kolo, v avto, na vlak, avion ali vkrcate na ladjo in odpotujete? Najbrž kar nekajkrat v življenju. V vas se je predramil radoveden otrok, ki ljubi odkrivanje, raziskovanje, nove dogodke, ljudi in kraje.

Ko sem bila žalostna, sem pisala, ko sem bila srečna, sem to morala nekemu povedati. Ko se je nekaj v mojem življenju končalo, pa sem morala odpotovati. Ne le ne končni šolski izlet, na maturantski izlet, poročno potovanje, tudi ob razvezi, upokojitvi, selitvi, smrti v družini ... Včasih sem odpotovala daleč, drugič le do najbližje reke ali slapa, v Istro med oljke ali ob peščene obale Atlantika.

Vrnila sem se drugačna: pomirjena, s širšim pogledom, z več miru in razumevanja in življenjske radosti, tudi če je trajalo le en dan: obisk arboretuma, vzpon na Mrzlico ali sprehod ob Savinji.

Potovanja potešijo naše hrepenenje po novem, po svežini v življenju in nas vrnejo z novimi pogledi na znane stvari in ljudi, da vsakdanjost spet vidimo v bolj živih barvah. Ni pomembno, kam potujemo, tudi če samo zlezemo na najbližji hrib, tisto, kar šteje, je naše doživljanje na poti.

Vsako potovanje nas spomni, kako pestro in bogato je življenje, ki se odpira onstran domačega plota. Naši možgani potrebujejo nove spodbude, sicer počasi ugašajo. Nevroplastičnost možganov omogoča, da se ti vedno znova obnavljajo, za to pa potrebujemo nove impulze iz okolja. Potovanja nas zato ohranjajo mlade in žive. Pisanje te nove impluze in informacije vtisne v možgane. Z njim ohranimo posebne, nenavadne trenutke, ki ustvarjajo spomine.

Vsak od nas je že kam odpotoval, zato lahko tudi vsakdo napiše potopis.

V našem študijskem krožku smo odkrivali, kako to delajo drugi, tisti, ki pišejo dobre potopise, dokumentarne in literarne. Potem smo to počeli tudi sami, saj s pisanjem ohranjamo doživeto lepoto in jo delimo z drugimi.

In navsezadnje se s potovanji ob vrnitvi spomnimo, kako dragoceno je to, kar imamo in kjer smo.

Vabimo vas na naša zapisana potovanja, izlete in ekskurzije in vas izzivamo, da svoje poti ohranite z zapisovanjem potopisov tudi vi. Verjamemo, da boste veseli svojih dosežkov, ne glede na to, kaj zdaj mislite o svojih sposobnostih pisanja.

Nada Mulej, mentorica ŠK

Na ogledu razstave o Almi Karlin

(prispevek za revijo Vzajemnost, maj 2026)

Aprila letos smo si v Pokrajinskem muzeju v Celju v sklopu študijskega krožka "Potujemo in pišemo potopis" ogledali zanimivo razstavo o Almi Karlin, svetovni popotnici in pisateljici.

Na vodenem ogledu smo izvedeli življenjsko zgodbo pisateljice in popotnice, ki se je rodila v Celju, prepotovala svet od vzhoda do zahoda, severa in juga in o tem napisala več kot dvajset literarnih del, potopisov. Dosti gradiva pa je še ostalo kot njena zapuščina.

Sama je napisala, da mora imeti vsak človek vsaj eno iluzijo, njeni pa sta bili dve: potovanja in pisanje. Oba starša sta bila že kar v letih, ko se jima je rodila hči Alma. Očetova vzgoja je bila verjetno odločilna, da je imela v sebi pogum, voljo, vedoželjnost in vztrajnost, da se je tudi kot ženska v tistem času zelo dobro znašla v vseh življenjskih situacijah, v deželah širom po svetu. Nekateri jo uvrščajo med prve slovenske antropologinje, vendar pa Alma ni imela akademske izobrazbe.

Po ogledu razstave smo si v kavarni ob Savinji izmenjali vtise, spoznanja, sporočila, presenečenja, ki smo jih dobili in odnesli s seboj domov. Sonja je prebrala tudi zelo zanimivo domačo nalogo o doživetjih na enem od jadranskih otokov. Pogovarjali in smo se in delali še načrte, kam bomo šli, potovali, o čem in kako bomo pisali.

Knjige in potopise Alme Karlin lahko najdemo v knjižnicah med POTOPISNO LITERATURO, razstavo pa priporočam za ogled. Muzej ni daleč od železniške postaje v Celju. Ob postaji so parkirišča, če bi šli z osebnim avtomobilom. Sprehod skozi stari del Celja pa je tudi zelo zanimiv.

Bil je prijeten pomladanski dan, kot nalašč za obisk muzeja.

Marija Gornik Kugler

Študijski krožek »Potovanja in potopisi« vodi profesorica in mentorica Nada Mulej. Krožek se izvaja delno tudi na daljavo (Zoom), saj smo udeleženci iz različnih krajev po Sloveniji.

Tovrstni krožki so del vseživljenjskega učenja, neformalne oblike izobraževanja, ki jih financira Ministrstvo za izobraževanje na podlagi javnih razpisov in delujejo v okviru Andragoškega centra RS.

Alma M. Karlin – hči Jakoba Karlina ali Kolumbova hči

Alma Karlin, popotnica in pisateljica, je utelešenje poguma in nezaustavljivosti pri raziskovanju. Prav zato so jo v tujini poimenovali Kolumbova hči. A Alma ni samo to, svoje vtise in ugotovitve zapisuje, predmete zbira in razstavlja, vse pridobljeno znanje nesebično predaja v obliki knjig, člankov v časopisih in preko razstav.

Zagotovo se njene pripovedi vsakogar dotaknejo na edinstven način. Lahko vzbudijo razmišljanje o sledenju vrednotam in notranjim vzgibom, o odnosih v družini in družbi, o željah, ki jih ne uresničimo iz različnih vzrokov, predvsem pa zato, ker je delovati drugače, kot je družbeno sprejemljivo, tako boleče. Drugačnost pogosto vodi v osamljenost, saj le-ta osebi prinese mir. In to je cena, ki se jo je Alma zavedala že zelo zgodaj, jo sprejela in jo plačevala celo življenje.

Almina družina kot prva in najpomembnejša celica je v osnovi bila drugačna. Temu lahko zagotovo pripišemo velik pomen za neustrašne Almine odločitve. Kot otrok, ki se je rodila staršem v zrelem obdobju, mama Vilibalda Miheljka jo je rodila pri 45 letih, oče, upokojeni major avstrijske vojske Jakob Karlin, je bil ob Alminem rojstvu 12. oktobra 1889 star 60 let, je bila zaznamovana z nerazumevanjem okolice in sorodstva. Alma se zelo dobro zaveda protislovja v družini ter okolja, v katerem odrasča.

Mama je vzgojo Alme v prvih letih po rojstvu prepustila očetu, sama pa nadaljevala delo učiteljice na celjski dekliški šoli. Oče jo je vzgajal, kot je najbolje znal. Hote ali nehote je vključeval v vzgojo določene vojaške veščine, kot je hoja, raziskovanje narave in vsega, kar nas obdaja. Na krhko deklico, kot je bila Alma, je to zagotovo pozitivno vplivalo. Posredno pa lahko sklepamo, da je prav zato pridobila veščine vztrajnosti, osredotočenosti na cilj, discipline in širok raziskovalni duh. Oče ji je opisoval, da se pot proti zahodu konča tako, da se vrneš domov z vzhodne stani, saj je svet okrogel. Ta stavek je ostal tako globoko zasidran v njej kot DNK v organizmu. Ne preseneča torej, da je svojo osemletno potovanje začela iz domovine proti zahodu in se vrnila z vzhodne smeri.

Žal je oče umrl pri Alminih devetih letih, kar je v njej pustilo ogromno praznino in bolečino. Ostala je z mamo, ki nikakor ni znana zgraditi ljubečega odnosa s svojo hčerjo. Mama Vilibalda

prepozna hčerino pohabljenost, ko Alma dopolni štirinajst let. To vodi v mučno obiskovanje ortopeda v Gradcu in zdravljenje v ortopedskem zavodu v Ljubljani. Zdravljenje je povezano z dolgotrajno telovadbo pod nadzorom, zaradi česar Alma pogosto izostaja iz šole in se počuti popolnoma izčrpano, zaznamovano ter nesprejeto. Na vse mukotrpne metode pristane zgolj zaradi dogovora, ki ga sklene z mamo. Mama ji obljubi, da je ne bo ovirala na njeni poti po zaključku šole.

Pomanjkanje materine ljubezni in osamljenost sta temeljna motiva v več Alminih delih. Določene navedbe v delih je težko razumeti, tako neživljenjske se nam zdijo v tem obdobju. Dejansko pa so v kontekstu tistega časa realni odsev takratne družbe. Zaradi vseh okoliščin se odloči, da svoja dela piše v nemškem jeziku in jih izdaja v tujini.

Sofisticirani opisi vzbudijo spekter čustev, vse od prezira do sočutja, jeze in smeha. Predstavi nam nezmožnost razumevanja, ozkoglednost, obremenjenost s predsodki, krutost do drugačnosti ter žaljive sodbe in projekcije celotnega sorodstva. Izjave, ki nakazujejo, da je Alma rezultat neuspešne vzgoje in brezupen primer, ki mu nikakor ni primerno slediti, so bile splošno znane. Almino bolečino lahko razberemo tudi iz naslednjega odlomka:

»Rumenozeleno, po levi strani rahlo paralizirano dekletce, ki se eno leto ni moglo odločiti, ali bi ostalo ali (žal!) odšlo, je bilo rezultat negotovosti, ki je povzročila toliko trpinčenja. Da sem kljub temu ostala na tej zemeljski in vodni obli, sem vse življenje bridko obžalovala« (Karlin, 2010: 7).

Z leti ni nikakor prišlo do preobrata in odnos med Almo in njeno mamo je ostal celo življenje ambivalenten.

Almino drobceno telesce in nekoliko povešena veka sta bila vzroka za žigosanje z žaljivimi izrazi v najzgodnejših letih. V odrasli dobi pa so ji brez sramu pripisali mentalno trčenost. Ob vseh vidnih delih pa so v svoji kratkovidnosti spregledali njeno neomajno željo po raziskovanju. Njihovo mnenje se ni spremenilo niti ob pripravi bogate razstave s številnimi predmeti, oblekami in primeri rastlin, ki jo je pripravila ob vrnitvi domov.

Ob pogledu iz oddaljenosti lahko razberemo, da je Alma izbrala nenavadno pot. Ni se vdala, čeprav je bila v obdobju bivanja v Angliji na robu obupa. Svoje pomanjkljivosti je znala izkoristiti za osredotočenost na stvari, ki jim ostali prebivalci tistega časa niso namenjali pozornosti, za opazovanje krajev, rastlin in razumevanje kultur po širnem svetu.

Alma je v življenju veslala proti toku, ni ji bilo mar za ovire, za »dobronamerna« opozorila in ljudi, ki so iz varnih bivališč presojali njene dosežke. Raje je bila med valovi kot privezana v varnem pristanu, saj je zelo kmalu ugotovila, da varnost pristana prinaša več omejitev kot koristi. Pred seboj je videla neskončno priložnosti za raziskovanje sveta. Zanimalo jo je vse, od jezikov, tujih kultur, religije, mitologije, antropologije do botanike. Hkrati ji je vse naštetu dajalo obilo snovi za pisanje in kreativno pisanje, v katerem je videla svoje poslanstvo. Erika (pisalni stroj) je bila njena neločljiva prijateljica in pomoč pri pisanju.

Kot bralcu se nam njeni opisi lahko zdijo tudi komični, a ob dejstvu, da je obupno iskala sprejetost, nam vzbudijo več sočutja kot razumevanje začudenih odzivov širšega sorodstva ob njenih odločitvah. Hkrati tudi iz Alminih zapisov lahko razberemo njen etnocentričen in

evropocentričen pogled na dogajanje v tistem času. Povečuje Evropo, barvo kože kot merilo, kar nakazuje na rasne predsodke. Znanje oseb, s katerimi se družijo, ji je pomembno in rada izpostavlja znanje ljudi, ki so nanjo prav zaradi tega naredili vtis.

Ob vsej slavi v svetu v času njenega ustvarjanja pa je minilo še veliko časa, da je dobila priznanje in sprejemanje tudi v domačem okolju. Slavo ji priznavamo šele od devetdesetih let 20. stoletja naprej. Posthumno občudovanje lahko razumemo kot neobremenjenost s takratnimi družbenimi normami in širši pogled na čas, v katerem je raziskovala in ustvarjala. Njeno pronicljivo pisanje ni zastarelo, deluje sodobno in v nas vzbudi občudovanje izjemnosti te krhke deklice, ki se je brez podpornega okolja oblikovala v izjemno pisateljico in raziskovalko tistega časa.

In če bi Almo vprašali, kako vidi sebe, kot hči Jakoba Karlina ali Kolumba, bi nam verjetno odgovorila: »Kolumba dojemam kot kompas, kadar dobim prismojen popotni navdih. Moj oče pa je bil in bo vedno v mojem srcu varno zatočišče po drznih odločitvah.«

Sonja Čeh

Alma, svetovljanka

S črno-bele fotografije gleda deklica kratko pristriženih, temnih las. Obraz je resen, nekoliko kljubovalen, drža je pokončna, vzravnana. Roki sta prekrížani na oblazinjenem naslonjalu stola. Oblečena je v belo brezrokavno oblekico z močno nabranim, čipkastim ovratnikom.

Alma, krhka deklica, Alma, neukrotljiva ženska. Zame je pojem za samostojnost, neodvisnost, pogum, trmo. Bila pa je tudi iznajdljiva, saj je kar s poprom ugnala ljudožerce. Po svetu jo je gnala neka notranja sila, doseči nekaj več, radovednost in želja, da bo mati ponosna na njo.

Kaj pa danes? Če se ženska ne prilagaja družbenim okvirom, še vedno velja za »čudno, zmešano«. Ko sem nekoč v Amritsarju v Indiji plačala kavo, je natakár pogledal zelo začudeno. Bila sem res v moški družbi, zato je bilo še bolj nenavadno, da sem plačala. Alma je vedno vse plačevala sama.

Vedno znova se vračam k Almi, njeni moči in neustavljivi volji po življenju. Znova je oživela na razstavi. Utrdila me je v prepričanju, da je potrebno slediti notranjemu glasu in narediti, kar nam govori, ne glede na okolico.

Hvala kustosinji Barbari za slikovito, srčno vodenje.

Zlatka Janžek

1. POTUJEMO, RAZISKUJEMO IN PIŠEMO

(na ekskurziji ŠK)

V vrtincu izdaje

Zgodba je preplet resničnih zgodovinskih dogodkov in domišljije o Ivanu Erazmu Tattenbachu in Ani Katarini Zrinski. O njej govori prvi slovenski zgodovinski roman Josipa Jurčiča Ivan Erazem Tattenbach. Jurčičevega romana še nisem prebrala.

Grad Rače 1667. leta. Ivan Erazem Tattenbach, štajerski grof, postaven, bogat in znan kot ženskar, je sedel v svoji lovski sobani, obdani z jelenovimi rogovji in polpraznimi kozarci. Njegovo življenje je bilo niz zabav, lovov in osvajanja. Poroka z njegovo ženo Ano Terezijo Forgač je bila zanj formalnost, ki ga ni omejevala pri željah.

V sobano je vstopila Ana Katarina Zrinska, rojena Frankopan. Bila je že v zrelih letih, a njena lepota ni zbledela. Njene temne oči so spregledale marsikatero namero moških in njen nasmeh je obljubljal tako sladkost kot nevarnost. Prišla je uradno kot žena hrvaškega bana Petra Zrinskega, a vsi so vedeli, da ima obisk globlji pomen.

»Grof Tattenbach,« je rekla z mehkim, a odločnim glasom, »možje radi govorijo o svobodi, v družbi med prijatelji, ko so na varnem. A prava svoboda zahteva pogum.«

Njegov pogled jo je premeril s predrznim poželenjem. Ni ga nameravala omrežiti le z lepoto. Sedla je blizu, dovolj blizu, da je vonjal njen zapeljivi vonj rožne vodice in začela pripovedovati o velikem načrtu, o združitvi južnih dežel, o koncu dunajske tiranije, o slavi, ki čaka pogumne, o zaroti proti Habsburžanom.

Tattenbach se je smejal: »Gospa, vi ste nevarnejši od madžarskega vina.« Ana se je samo nasmehnila in mu pustila, da jo poljubi na roko in jo dovolj hitro umaknila, da je ustvarila vzdušje pričakovanja. Tattenbach, ki je bil doslej ravnodušen do politike, je začutil, da bi ga te teme lahko zblížale z Ano, kar si je sila želel. Sprejel je povabilo na prihodnji sestanek.

Naslednje mesece je Ana je prihajala na Rače pod pretvezo lovskih druženj. V dopoldnevih je z njim jahala po gozdovih, kjer mu je pripovedovala o junakih dežel in o tem, kako bi lahko postal eden izmed njih. Zvečer se je prelevila v zapeljivko in plesala z njim ob svečah.

Popoldne pozne jeseni 1667 je Ana v grajski knjižnici s Tattenbachom prebirala zgodovinske zgodbe, njena roka pa je pogosto zdrsnila čez njegovo, dovolila je poljub, ki je trajal nepričakovano dolgo, a se vedno umaknila, preden bi izgubil nadzor.

Tattenbacha ni nikoli nagovorila neposredno. Namesto tega ga je vprašala: »Ali hočeš biti le še en pozabljen grof, ki je živel za vino in lov ali pa hočeš, da tvoje ime

živi stoletja kot ime moža, ki je spremenil usodo narodov?« Tattenbach se je upiral. Bil je vse drugo, a ne idealist. Bal se je izgube zemlje, bogastva in glave.

Popoldne je nad pokrajino divjalo neurje. Vrtinec dežja, oblakov in strel je ustvaril naelektreno vzdušje, ki se je preslikalo v sobano. Ana je šepetala poezijo grofu, da se mu je zameglil razum. Predal se je strasti, pri čemer sploh ni več vedel, ali jo ljubi ali jo sovraži.

Po neprespani noči je Tattenbach v strahu rekel: »To je norost. Jaz nisem rojen za to.« Ana ga je gledala z mešanico ljubezni in razočaranja. »Potem si le tisti, za kar sem te imela na začetku, postaven, a prazen.« V znak razočaranja najavila svoj odhod za naslednji dan.

Tattenbach je preživel dan v svoji lovski sobani. Sam z mislimi in kozarcem vina ter spoznanjem, da mu njen odziv povzroča bolečino in ga jezi.

Pozno zvečer je planil v njeno sobo. Razburjen in odločen hrkati. Prijel jo je za roke in rekel: »Če meniš, da je to prava pot, bom privolil. Ne zaradi krone ali slave. Zaradi tebe. Ker me vodiš preko mojega razmišljanja, da postanem več, kot sem bil.«

Ana ga je poljubila z vso strastjo in notranjim zadovoljstvom. V tistem poljubu je bila zahvala, priznanje in grenkoba. Naslednji dan je na gradu Rače Tattenbach podpisal prisego o sodelovanju v zaroti.

Pred odhodom sta stala na grajskem dvorišču. Ana mu je položila roko na lice: »Če zmagamo, bomo svobodni. Če pademo, bomo padli skupaj. In najina ljubezen bo del zgodovine.«

Tattenbach, ki je nekoč osvajal ženske za eno noč, je zdaj prvič v življenju pripadal eni sami, in ideji, večji od njega.

Sonja Čeh

Ekскурzija na grad Rače in Račke ribnike

Zgodba grofa Ivana Erazma Tattenbacha je res vredna romana.

Spomnila me je, da moraš dobro premisliti komu zaupati, izdati skrivnosti, s kom biti odkrit. Lahko ostaneš brez glave kakor omenjeni grof, če pa te ravno ne pokončajo, ne umreš v »naključni« prometni nesreči, pa te doletijo druge posledice. Naenkrat nisi več dovolj dober, sposoben, prestavljen si lahko na nižje delovno mesto. Zasmehovan in ignoriran si, dajo ti vedeti, da je tvoj čas potekel. Včasih je to lahko zelo prefinjeno, drugič brutalno, odrezan si od pomembnih informacij in povezav. Ob srečanju na hodniku namesto pozdrava obračajo glave stran. Še in še se najde teh »modernih« sredstev, kako komu »odžagati« glavo, ga spraviti na kolena ...

Slikoviti odlomek, ki ga prebrala Nevenka iz knjige Borisa Kolarja Iqball hotel, me je popeljal v Afriko. V njem se vse podreja zakonom narave in domišljije. Avtor je pokazal, kaj vse je v domišljiji mogoče, kakšna je moč predstav, slikovitosti in kako bogato se lahko izražamo. Podarjena knjiga z naslovnico iz živalskega sveta me vabi, da jo čimprej preberem. »Le kaj vse se bo še dogajalo,« me muči radovednost. Nevenka, hvala za ta biserček.

Tukaj so še Rački ribniki. Krasen, čudovit, nedotaknjen svet, ki nas kar vabi na sprehod. Po dežju je ostal rahlo oblačen dan, s svežo zeleno barvo trave in grmičevja, z oglašanjem ptic in drugih prebivalcev ribnikov. Ravno pravi za sproščen, neobvezen klepet o vsakdanjih rečeh, pa tudi o gradu, njegovih prebivalcih in njihovih usodah.

Zlatka Janžek

V Rače po košček naše zgodovine

S pomočjo tehnologije proti Dravskemu polju

K zaključku našega literarnega druženja pod pokroviteljstvom Nade in Andragoškega centra sodi tudi literarno-strokovna ekskurzija. Pri razpravi o tem, kam bi šli, nisem sodeloval. V odpravi sem bil edini moški. Verjetnost, da bo vsak moj predlog razumljen kot motnja v postopku, je bila velika. Zaradi tega sem se mirno prepustil brezskrbnemu čakanju. Naj one odločijo o lokaciji. Naj one vodijo. Moja vloga bo prišla kasneje, na poti. Če bi našo odpravo napadel zmaj, bo vendarle moral nekdo ukrepati. Ali pa bi opravil kakšno podobno težaško dejanje.

Tistega četrtega zgodaj popoldan torej drvimo po štajerski avtocesti. Rače so naš cilj. Potujemo po sledi Jurčičevega zgodovinskega romana Ivan Erazem Tattenbach. Grajsko poslopje, ki je bilo konec sedemnajstega stoletja v Erazmovi lasti, stoji prav tam, v Račah, ki so umeščene med obronke Pohorja na eni strani in Dravskega polja na drugi strani. Vozila je Nada, Sonja pa je asistiral z branjem podatkov z GPS-a: »Še 27 km, še 7 minut do cilja ...« Meni, ki sem v časih brez te tehnike naredil dober milijon kilometrov po slovenskih cestah, se je uporaba tehnologije zdela zabavna. In seveda čisto odveč. V Rače pač ne moreš zgrešiti. Naravnost, pa pri kažipotu desno. Menim, da pretirana uporaba tehnologije slabi naravni občutek za orientacijo. Skoraj vsak tehnološki dosežek človeku vzame košček njegove avtonomnosti. Tudi zdravniki so ugotovili, če organizmu dodajamo preveč vitaminov v tabletah, jih naš organizem sam ne proizvaja več toliko, kot bi jih lahko. Tu gre za zakonitost.

Kazalo je na dež, a slednji ni otežil Nadinega manevriranja med količki na avtocesti. Precejšen del ceste so ravno prenavljali. Položaj zadaj sedečega mi je omogočal, da sem lahko mirno opazoval okolico, ki jo sicer kot voznik lahko opazujem le površno. In bilo je kaj videti. Narava je ozelenela po dežju, ki nam je bil podarjen te dni. Barve so oživele. Pogled na levo je ponujal temnozeleni spekter barv, ki so ga ustvarili pohorski iglavci. Desna perspektivo so zaznamovali travniki, ki so ponujali svetlo zeleno impresijo. Razpoloženje je raslo. A vendar, tam kjer se avtocesta približa mestom, jo zaplankajo z visokimi, za opazovanje okolice nepreglednimi ograjami. Ali odločevalci ne vedo, da obstajajo tudi protihrupne ograje iz prozornih materialov – da bi mimoidoči lahko med vožnjo videli Pohorje? Kaj sta se pogovarjali moji literarni prijateljski spredeji, nisem poslušal, ali pa sem slišal in tega nisem povsem razumel.

Ko zadiši po senu in zaroti

V Rače smo prispeli natančno ob dogovorjenem času, ob dveh popoldan. Zato drugemu delu literarnih prijateljic, Nevenki, Poloni, Zlatki in Miri ter samemu presvetlemu Ivanu Erazmu Tattenbachu, ki so že bili na končni destinaciji, ni bilo treba prav nič čakati. Grajsko poslopje je bilo veličastno, urejeni parki okoli njega tudi. Kot smo izvedeli kasneje, so bili pred tristo in več leti okoli gradu nameščeni nasipi, da so otežili morebitno streljanje s topovi, ob zunanjih zidovih pa je bil izkopen vodni kanal, tako da pod zidovi ni bilo mogoče kopati in vdirati v grad. Pred vhodom v poslopje skozi križno obokan hodnik nas je oblečen v protokolarna oblačila nagovoril sam presvetli Ivan Erazem. Povedal je, da se nam opravičuje, ker nas bo kmalu zapustil. Pričakuje namreč visoki obisk s Hrvaškega. Sama spoštovana Katarina Zrinjska da prihaja. A je vseeno počaščen, da nas lahko osebno sprejme.

Vstopimo torej v notranje dvorišče, po moji oceni veliko 18 x 35 m. Tla so pokrita s pohorskim skrilavcem. Nekoč so bili tu hlevi in kašče, v času našega junaka Erazma pa so tu parkirale kočije in konji pomembnih gostov s Hrvaškega in drugih diplomatov, ki so skupaj tiščali glave in snovali puč proti Habsburžanom – bili so namreč ogorčeni zaradi načina, kako je Dunaj sklenil mir s Turki.

Zamižal sem in se v duhu poskušal vrniti 350 let nazaj, da bi videl pomembneže tistega časa. *Hladen piš, ki je potegnil skozi arkade, je s seboj prinesel vonj po vlažni zemlji in senu.* Morda so stali prav tu, kjer stojim zdaj jaz. Takrat na ilovnatih tleh. Slišim hrzanje konj. Tam »vidim« hlapca, ki je pravkar razsedlal konja, prispeli plemič pa si pri vodnjaku umiva roke in obraz. Odločni koraki grajske straže odmevajo med zidovi. Ambient me potegne vase. Dlake po telesu se mi ježijo.

Odprti arkadni hodniki, ki v prvem nadstropju obkrožajo notranje dvorišče starega dela gradu, vodijo v sobane plemenitašev in v kapelico Janeza Nepomuka. Nad kapelico je nadzidan cerkveni stolp.

Kako je moški libido potopil tri rodbine

Presvetli grof nas povabi čez dvorišče in čez obokan križni izhod proti novemu delu gradu. Tu prevzame besedo naša vodička Polona in nas pelje v belo dvorano, lepo opremljeno z izrezbarjenimi vrati in s štukaturami na stropu. Danes je tu poročna dvorana, nekoč pa so prav v tej dvorani zarotniki podpisovali svoje namere. Polona nam je pojasnila, da so zaroto vodili Ivan Erazem Tattenbach, Peter Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Ferenc Wesselényi in Erazmova ljubica, ki je sicer bila žena Petra Zrinjskega, Ana Katarina Zrinski. Vohuni so zaroto izdali Habsburžanom in večina zarotnikov je žalostno končalo. »Srečo« je imel le ogrski velikaš Ferenc Wesselényi, ki je umrl naravne smrti še pred razkritjem zarote, in »naša« ljubica Ana Katarina, ki so jo samo zaprli v samostan, vendar je umrla že v dveh letih po moževem obglavljenju. Tu je treba biti zgodovinsko natančen. Ana Katarina je bila Erazmova ljubica le v Jurčičevem romanu oziroma v literarni domišljiji, drugih zgodovinskih potrditev o tem ni. Viri, ki so bili odkriti po Jurčičevi smrti, pravijo, da je imela Ana Katarina Zrinski večjo

vlogo, kot ji jo je pripisoval pisatelj. Bila je zelo inteligentna ženska in uspešna diplomatka. Zarota je bila zares velika, v njej je sodelovalo tako ogrsko kot tudi slovensko in hrvaško plemstvo.

Zagotovo bi bila naša zgodovina precej drugačna, če bi jim uspelo. Ali smo kaj presenečeni? Prav gotovo ne. Za kulisami zgodovine se že dolga stoletja ponavljajo iste teme – interes, prestiž, zamera, poželenje, moč. Igra moči je stara tisočletja. Obstajala je nekoč in obstaja tudi danes. Zagotovo bo obstajala tudi v bodočnosti.

A če so bili načrti zarotnikov veliki in politični, pa je bil njihov konec bizarno zemeljski. Za propad velikega puča namreč ni bila kriva slaba vojaška strategija, temveč – grofovski libido. Naš presvetli Erazem je bil očitno človek viharnih strasti, ki pa jih ni znal brzdati. Na gradu je imel osebnega pisarja, po imenu Sellenitsch (v nekaterih zgodovinskih virih je priimek poslovenjen v "Zelenič"), ta pa je imel prelepo mlado ženo Ano Marijo. Erazem jo je, gnani od plemiškega napuha in nebrzdanega poželenja, zapeljal. Prevarani pisar, ki je imel kot tajnik dostop do vseh strogo zaupnih pisem in šifer zarotnikov, je skoval popolno maščevanje. Prepisal je dokaze, pobegnil na Dunaj in cesarju na pladnju izročil celotno družino. Nagrajen je bil z zajetnim mošnjičkom in s plemiškim nazivom. Prav gotovo si je z izplenom lahko privoščil novo lepoticiko. Tu lahko resignirano zavzdihnemo: »Libido enega moža je zapečatil usodo treh velikih zgodovinskih rodbin.«

Nekoč smo še smeli izražati čustva

V beli dvorani se nam spet pridružil »Ivan Erazem Tattenbach« Čisto na kratko bo ostal, ker menda zdaj, zdaj pride Ana Katarina Zrinski. In potem se bo moral posvetiti njej. In res kmalu zatem vstopi služabnica in se prikloni do pasu globoko ter pravi: »Vaša gnada baron Ivan Erazem plemeniti Tattenbach, prišla je grofica Ana Katarina Zrinski.« Baron ukaže služabnici naj jo povabi noter. In ko plemenita grofica vendarle vstopi, jo plemeniti baron obsuje z ljubeznivostmi. Objame jo, šepeta ji lepe besede in poklekne prednjo ter ji obljubi večno zvestobo.

Gledal sem prizor z rahlo skepso. Danes bi takšno dvorjenje verjetno zahtevalo precej več previdnosti. Objemi, poljubi, zaobljube – in vse to brez predhodnega obrazca za soglasje. Časi se očitno spreminjajo. Zavzdihnil sem otožno: »Ja, nekoč so še smeli izražati čustva.«

Kakšno mnenje sem dobil po vsem slišanjem in prebranem o plemenitem baronu? (Po očetu naj bi celo bil grof – iz virov nisem dobil odločnega namiga.) Bil je človek izjemne vitalne energije, ki ga je gnala zdaj v objem ljubice, zdaj v zarotništvo zaradi neustavljive želje po prenovi monarhije. Res je, da je tragično končal, a je bilo vredno. Obglavljanje je bilo poštena cena za vitalno življenje, ki ga je živel. Sprejeti tudi moramo, da civilizacije ne poganjajo previdni ljudje, ampak tisti z močnim libidom, ki tvegajo in si upajo vzeti več, kot jim družba normativno ponuja. Pri svojih poskusih lahko uspejo, včasih pa tudi ne.

Polona nas je odpeljala nazaj na dvorišče, kjer sem še malo prej slišal hrzanje konj, in prevzel nas je renesančni mir. Duhovi preteklosti so potihnili. V grajskem gostinskem prostoru smo si pogledali razstavljene turistične artikule in ponudbo vrhunskih vin iz lokalnega okolja. Žal

smo literati močni na jeziku – gostobesedni, ko je treba razpravljati, a obenem smo slabi potrošniki – nihče ni kupil ničesar. Gostitelji so nam postregli s kavo in z odličnim pecivom.

Prvi del pogovora je bil namenjen našim vtisom videnega in slišane. Fascinirani smo bili, da smo Jurčičevo videnje usodnih dogodkov, opisanih v zgodovinskem romanu, lahko videli še iz druge perspektive ter tudi slišali marsikaj, česar v knjigi ni bilo zapisano. Pogovor se je nadaljeval v smeri naših literarnih načrtov, o skupni publikaciji, knjigi, ki jo nameravamo izdati. Če se pošalim, v petdesetih letih prejšnjega stoletja so izdali Pesmi štirih, zdaj pa bomo v okviru študijskega krožka izdali literarno publikacijo, kar je logično nadaljevanje.

K temu ustvarjalnemu zagonu je piko na i postavila Nevenka, ki je aktivna v založniških vodah. Odškrnila nam je pogled v zakulisje knjižnega trga in nam vsem podarila knjigo Iqball hotel. Avtor romana je mariborski biolog, popotnik in pisatelj, Boris Kolar, kar je dalo darilu še poseben, lokalni pečat. Zgodba, rojena iz popotniških izkušenj naravoslovca, je bila popolna popotnica za domov – knjižni dragulj, ki bo v nas prebujal potovalnega duha še dolgo po tem, ko se bomo vrnili iz Rač.

Že prve prebrane besede so navdušile našo Nado, ki rada daje poudarek na vživete, podrobne opise ambienta. Ta način pisanja je tudi vaja, ki jo moramo opravimo vsi »kandidati« za pisce. In v tem elementu je Boris Kolar zares mojster. Ambient Afrike nam je pričaral tako rekoč v trenutku – že po prvi prebrani strani. Kratek skok v naravoslovje je odličen kontrapunkt siceršnjemu miselnemu svetu – svetu literatov. Mi se ukvarjamo z zarotami in velikimi ljubeznimi, biologa pa zanimajo migracije ptičev in naravna ravnovesja.

Nadaljevala je Polona in nam povedala, kako se je oživljala zgodba, ki jo je Jurčič napisal v romanu in ki je dodana materialni prenovi gradu. Upanje je, da jim bo uspelo začeto nadgraditi.

Preskok od zgodovine k spontanosti narave

Vseh strokovnih tem naša skupina še ni prediskutirala, a prišli so ključarji in razumeli smo, da nas prijazno mečejo ven. Pa nič zato, pred vrnitvijo domov smo imeli še en program, Račke ribnike, ki so v bližini gradu, in so bili tudi zgodovinsko povezani z gradom. Nekoč so tam živeli žerjavi. Elegantne ptice. En takšen ptič je bil celo upodobljen na grajskem grbu. Grad so poimenovali s tem imenom: »*Kranichsfeld*.«

Do ribnikov smo potrebovali le nekaj minut z avtom. Edino ozka asfaltirana cesta, ki je vodila skozi sistem ribnikov je bila delo človeških rok, sicer pa so pustili naravo nedotaknjeno. Nekaj manjših ribnikov je pokritih z mrežami. Najbrž za zaščito rib pred kormorani. Čudni so ti ptiči. Ne pridejo le po hrano, ampak kot kaže – bi hoteli izprazniti celoten ribnik. Tu in tam se zazdi, da je tudi v delu človeškega rodu nekaj podobnega.

Izstopimo na manjšem parkirišču sredi ribnikov, kjer nas ujame glasen mir. Ptiči različnih vrst, se prepirajo, kdo bo glasnejši, žabe so na trenutke celo preglasile naše vzklike

navdušenja. Prijetno je bilo prisluhniti kakofoniji zvokov. Še posebej, če za daljši trenutek prenehaš razmišljati in se samo prepustiš. Tik nad gladino ribnikov je bilo videti – ali bolje – slutiti gostejši zrak. Nobenega vetra ni bilo, tudi vrhovi nizkih dreves so mirovali. A bili so polni življenja, vsaj po zvokih sodeč.

S kom se pogovarjajo ptiči? So njihovi zvoki namenjeni le pticam iste vrste ali pa se pripravajo – iščem pravi izraz – interdisciplinarno? Najbrž je v ribniški flori, ki nas obdaja, tudi veliko živalskega sveta, tudi takšnega, ki ga ne poznamo čisto dobro. Oddaljeno Pohorje služi kot odlična kulisa temu mikrokozmosu. Vračali smo se proti avtomobilom in pojavljali se je občutek, da so zarote, ljubezni in izdaje ostale ujete med grajskimi zidovi, ribniki pa so mirno živeli naprej po svojih zakonih, brez cesarjev, brez grofov in brez zgodovine.

Veliki finale

Moram vas razočarati, velikega finala ni bilo. Bila je le kakofonija vtisov. Med vožnjo domov je pogovor za kratek čas zašel tudi v politiko. Ob neki izjavi o tem, da je včasih razprave dovolj in da je treba ljudi preprosto utišati ter ukrepati, sem spontano pomislil, kako hitro človek začne ceniti pomen odprte besede. Parlament brez razprave namreč postane le še prostor potrjevanja že sprejetih odločitev. Seveda naš spor ni trajal dolgo. Nihče ni končal v ječi, nihče ni izgubil glave in tudi cesarskih vohunov med nami ni bilo. A morda nas zgodovina prav zato zanima – ker nas vedno znova opominja, kako tanka zna biti meja med nestrinjanjem in željo po enoumju.

Ekskurzije, knjige in zgodovinske zgodbe človeku razširijo obzorje, ne morejo pa ga čez noč spremeniti. Danes smo izvedeli nekaj več o Tattenbachu, o zarotah in o ljudeh tistega časa, a to še ne pomeni, da bomo novo znanje tudi zares udejanjili v lastnem življenju. Med prvim in drugim je velika razlika. Prvo pride razmeroma hitro, drugo pa človek osvaja počasi, pogosto skozi napake, razočaranja in lastne notranje boje.

In še končni vtis glede mojih pričakovanj: Zagotovo sem zadovoljen, veliko sem odnesel, čeprav svoje vloge nisem čisto opravil. Pričakovane bitke z zmajem ni bilo. Tudi ni bilo treba nobeni od gospa pomagati preplezati čez ograjo ali ji prinesiti vodo ob trenutni slabosti. Sem pa naredil zapis o našem druženju in upam, da bo tudi to štelo nekaj.

Dve plati slovenskega koda

Čisto na koncu, ko sem doma po vzoru Boccaccia že pristavljala zadnjo pikico, pa me je prešinilo zanimivo zgodovinsko nasprotje. Ko opazujemo usodo Ivana Erazma Tattenbacha in njegovega zarotniškega kroga, ne moremo mimo primerjave z dve stoletji starejšo zgodbo Celjskih grofov. Šlo je za čisti geopolitični kontrapunkt na naših tleh. Celjski grofje so bili mojstri formalne oblasti in igre znotraj sistema. Bili so politični šahisti brez primere, katerih strategija je temeljila na preišljenih porokah z dinastijami od Poljske do Bosne ter na brezpogojni zvestobi cesarju, ki jim je leta 1436 prinesla naziv državnih knezov. Bili so tako močni, da so stali ob boku cesarju, Ulrik II. pa je kot kraljevi namestnik na Madžarskem v rokah držal realno oblast. Če ga leta 1456 ne bi umorili v Beogradu, bi Celjani morda

popolnoma izrinili Habsburžane iz našega prostora. Oni niso rušili prestola od zunaj – oni so nanj sedali.

Dve stoletji kasneje, okoli leta 1670, pa je bila situacija popolnoma drugačna. Absolutizem Habsburžanov je bil že tako močan, da plemstvo ni imelo več nobene možnosti, da bi skozi zakone ali formalne funkcije omejilo cesarjevo samovoljo. Ivan Erazem Tattenbach, Zrinski in Frankopan niso imeli pravnih vzvodov, s katerimi bi parirali Dunaju. Ker so bili potisnjeni na stranski tir, jim je preostala le še subverzivna pot – zarota, puč, tajna pisma in šifre. V primerjavi s Celjani so delovali kot tragični politični amaterji, ki so se zanašali na obljube tujih sil in na zvestobo lastnih pisarjev, kar se je za Erazma izkazalo za usodno. Njihov upor ni bil vzpon k prestolu, ampak obupno dejanje jeze zaradi dunajskega ignoriranja njihovih interesov.

Morda bi veljalo prav iz teh dveh zgodovinskih lekcij črpati malce več tiste pristne, včasih speče slovenske samozavesti. Zgodovina nam dokazuje, da imamo v svojem kolektivnem kodu zapisan tisti naravni gen za velike zgodbe. Ko nam gre zares, lahko izbiramo: bomo ubrali pot Celjanov – pot vrhunske diplomacije, šaha in prevzemanja oblasti znotraj sistema – ali pa se bomo, ko nam prekipi, prelevili v Tattenbache in ubrali uporniško pot od spodaj navzgor.

Izbira je naša. Le na pisarje in njihove mlade žene moramo v prihodnje paziti malo bolj.

Rado Krušič

3. ODKRIVAMO MANJ ZNANO SLOVENIJO

Od Medane do Šmartnega

»Turizem smo ljudje,« se lepo se sliši znani slogan. Kako pa je, ko se odpraviš naokrog, pa sem se prepričala sama.

Pojdimo v Goriška Brda, ta prelepi košček naše dežele! Vse lepo in prav, a zapletlo se je že pri ogledu gradu Dobrovo. Bil je zaprt, brez slehernega obvestila in pojasnila. Gremo naprej, do Medane. Manjša vas s cerkvijo v središču je bila okoli poldneva videti precej zapuščeno. Kljub velikemu slamniku na glavi mi je bilo vroče. Hladne senčice, da bi lahko spila kavo in se osvežila, pa nikjer! S kar nekaj truda mi je uspelo priklicati gospo, ki ima ključke spominske hiše Alojza Gradnika. Ni mi bilo žal.

Prostori so bogato opremljeni, v pritličju je kuhinja z odprtim ognjiščem, posodo in drobnimi predmeti iz gospodinjstva. Dobro so dokumentirani pomembni življenjski dogodki Gradnika in njegovega deset let mlajšega rojaka, tudi pesnika, Ludvika Zorzuta.

Iz rodne vasi je Gradnik že po treh razredih ljudske šole odšel v svet, najprej v šolo v Gorico in nato na študij na Dunaj ter postal sodnik. Svojo Medano, njene ponosne, pokončne, odločne Brice pa je nosil v srcu vse življenje. To je lepo razvidno iz zbirke pesmi *Na Brda gledam*. V njej je postavil spomenik tem ljudem in težkemu, trpkemu življenju ter njihovim trtam. Ohranil je izraze za kmečka opravila in orodje (*toporišče, kosir, oselnik*), ki jih mnogi danes ne poznajo več. Kljub bridkostim so njegova Brda obsijana s soncem, občudovanjem, spoštovanjem, lepoto, vsa so zlata. Kar vidim ga, kako se sprehaja in pomenkuje z domačini. Govori o letini, vinu, vremenu in vsakdanjih rečeh. Hodi po stezah zgodnjega otroštva in se spominja, kje so bile zrele prve češnje in so jih otroci kradli. »O, koliko vsega je še bilo! Teh drobnih, malih porednosti!« si reče.

Lepota pokrajine me je očarala. Rahlo valujoč, gričevnat svet je posejan z vinogradi, nasadi oljk, marelic, breskev, češenj. Še lepše je spomladi, ko drevesa zacvetijo in s svojim nežnim, opojnim vonjem privabljajo čebele.

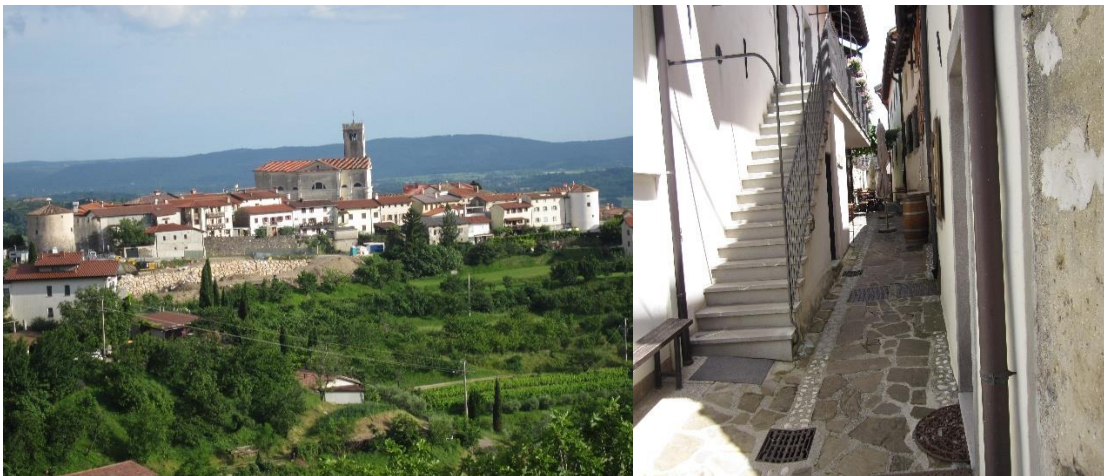
Pa pojdimo še v Ajdovščino! V tem mestu so se v preteklosti stikale poti iz Padske nižine, Furlanije in Balkana. Zagledam bogate ostanke Castre, visokega, kamnitega rimskega obzidja z obrambnimi stolpi in ostanki nasebine. Legenda govori o veliki bitki v bližini. Na bojnem polju sta se spopadli vojski uzurpatorja Evgenija in rimskega cesarja Teodozija. Pesnik Klavdijan je zapisal, da je bitko obrnila v prid cesarja orkanska burja, ki je obračala nasprotnikove puščice. Zaslišim piš puščic in močno tuljenje burje. Do mene prihajajo oddaljeni zvoki mogočnih bobnov, ki dvigajo borbenega duha vojakov.

Ajdovščina se je dolgo razvijala znotraj tega utrjenega tabora, Castre. Razvaline trdnjave so bile tako mogočne, da so Slovani, ko so prišli v 9. stoletju, njeno gradnjo pripisali velikanom s človeško podobo, Ajdom. Od tukaj tudi ime, Ajdovščina. V času Rimljanov pa je bila to postojanka pri Mrzli reki.

Zapustim obzidje in se odpravim naprej. Ob Dvorani prve slovenske vlade se spomnim, da je bilo tukaj prvo zasedanje slovenske vlade po drugi svetovni vojni. Pilonova galerija je bila

zaradi prenove žal zaprta, tudi muzej s predmeti iz preteklosti je odprt samo v soboto in nedeljo. Veliko sem o Ajdovščini izvedela iz knjige Anice Lokar Od Anice do Ane Antonovne. Tudi zato sem si jo želela ogledati. »Konec junija je, pa toliko zaprtega,« sem razočarano ugotavljala.

V osrčju Brd je slikovita vasica, obdana z obzidjem in obrambnimi stolpi, Šmartno. Dvignjena na hribčku je vidna daleč naokrog. Na tem mestu je bilo že rimsko oporišče, kasneje, v času turških vpadov, pa je bila je vojaška utrdba z obrambnimi stolpi. Srednjeveške prenovljene hiše so strnjene okoli cerkve svetega Martina. Krasijo jo prav posebne poslikave in freske Toneta Kralja. Na hišah so fotografije, ki prikazujejo, da so bile pred obnovo že močno načete. Veliko spoštovanje vsem, ki so rešili to dediščino, biser bivalne kulture, pred propadom.

Po dolgem času sem slišala zvoniti večerno avemarijo. Kakor da sem po ozkih, tlakovanih, kamnitih ulicah stopila v povsem drug čas. Začutila sem svet Bricev, kolonov in njihovih vinogradov, vinskih kleti, trdega dela, sanjarjenj. Ena izmed najlepše prenovljenih hiš je Hiša Marica. Spremenjena je v hišo gostov. Ne, to ni hotel, prav tako ne kmečki turizem, ampak primer butičnega turizma. Sedem sob je prenovljenih v starem stilu, do njih prideš po lesenem ganku. Oseben odnos do gostov, prijaznost in topel sprejem je tisto, kar me je razveselilo. Seveda ni izostala odlična kulinarika. Pršut se je kar topil v ustih, marmelade so bile brez okusa po sladkorju, izvrstna je bila frtalja, dišal je domači, sveže pečeni kruh. Proti večeru je bilo lepo posedeti v dvoje ob kozarcu briškega vina, si razvajati brbončice in opazovati rahlo valoviti svet. Sonce se je počasi spuščalo za griče, rahel vetrič je preplaval ozračje.

Vedno znova odkrivam lepoto, bisere naše dežele in skrbnih ljudi. Veliko dediščine se je ohranilo prav z njihovo pomočjo. Brez njihove volje in zagnanosti bi že marsikaj izginilo. Naslednjim generacijam bi gotovo imeli pokazati mnogo manj.

Zlatka Janžek

Če srečaš kamen ...

Kamnov navadno ravno ne srečujemo tako, kot se srečujemo ljudje. Mi se srečamo včasih po dogovoru, včasih slučajno, in se srečanja razveselimo, lahko pa tudi ne.

Kamne sicer opazujemo med hojo, tekom ali kar tako, ko nas misli odpeljejo k njim. Včasih nas očara njihova barva ali oblika, tako da kakšnega poberemo, shranimo, uporabimo. Srečanje s kamnom pa praviloma ni dogovorjeno. In prav tako srečanje sem doživela prvega maja letos.

Naša pohodniška skupina se je odpravila na Gorenjsko, v dolino Voje in korita Mostnice. Pot že poznamo, mikalo nas je doživeti ta pohod brez drenjanja s preštevilnimi obiskovalci. In uspelo nam je. Sproščeni in z dovolj moči smo se odločili še za ogled slapa Mostnice. Verjetno je prav sproščenost na poti do lahko dosegljivega cilja botrovala, da se ena moja noga ni dovolj dobro znašla ob kamnu, ki se ji je nastavil na pot, saj je pogled že občudoval slap. Kot bi me nek škrat spotaknil, sem zaznala, da padam. "Samo ne z obrazom naravnost na skalo," sem si rekla, "pa malo jo obrni in zadrži udarec."

Pri vadbi či gonga mojster vedno reče, da je skrivnost dobrega padca v tem, da se že dviguješ, ko padaš, in tako dejansko ne padeš kot snop. Uspel mi je mali manever, tako da sem dobila čisto majhno buško na eni strani čela. Skalo sem pregledala, ostala je cela.

V koči sem dobila malo ledu, tako da je bila prva pomoč kar ustrezna. A kaj, ko lokacija buške ni bila dobra.

Na glavi zdaj vse leze po obrazu navzdol in spreminja bravo od modre do vijolične in rumene. Verjetno bom vsaj teden dni primer za tisoč in eno idejo, kaj se mi je zgodilo, da imam, jaz, ženska, modrico okoli enega očesa.

Andrejka Fatur Videtič

Žička kartuzija, kraj miru in spokojnosti

Še preden vstopim, seže moj pogled na nizek grič. Poraščen je z gozdom in grmičjem, svetijo se vitka, bela debla brez. Odet je v zlatorumene barve jeseni, obsijan s soncem, rahel vetrič se poigrava z listi in vejami. Ko vstopim, se mi odpre pogled na ostanke celotnega nekdanjega samostana. Tukaj je visoko obzidje s stolpi, cerkvijo sv. Janeza Krstnika, ostanki meniških celic, pokopališko kapelo in gospodarskimi poslopji. Sem v Žički kartuziji.

Odmaknjena je v ozko dolino Žičnice. Mogočni ostanki samostana govorijo brez velikih besed. Skoraj štiri stoletja so tukaj nastajali znameniti srednjeveški rokopisi. Zame je prav poseben kraj miru in tišine.

Zelo posebno mesto ima zame cerkev sv. Janeza Krstnika. Ko vstopim vanjo, me prevzame močan občutek miru in posvečenosti. Počasi, z umirjenim korakom, grem do kamnite oltarne mize in položim roke na njo. Zazrem se v »božje oko« in se povežem z božanskim, vse drugo izgine. Samo mir in ta povezava je. Sive kamnite stene zidov, rahlo obrasle z mahom, govorijo o molitvah, priprošnjah najvišjemu, slavljenjem z ubranim petjem psalmov.

Grem po griču rahlo navzgor. Ustavim se pri osmerokotni pokopališki kapeli. Tukaj so se poslavljali od svojih bratov, zemeljskega življenja. Slišim tiho oddaljeno petje ob slovesu. Ni žalostno, saj slavi prehod k Odrešeniku. Nanj so se pripravljali z delom, molitvami, meditacijo.

Nadaljujem z ogledom ostankov meniških celic, nato grem navzdol proti gospodarskim poslopjem. Posedim na klopeh, ki so ostale od prireditelj, in srkam ta mir, toploto, svetlobo. Moje telo se umirja, dihanje se upočasni, toplota prehaja vame, notranji mir se naseli v meni. Vse drugo izgine. Naenkrat zaslišim hrup, ki postaja vedno močnejši. Čisto blizu je že! Prepoznam glas težkega motorja. »Kaj, tudi sem najdejo pot,« se začudim. Prebudi in vznemiri me, mojega miru je konec. Vstanem in grem.

Ustavim se v zeliščnem vrtu. Sprehajam se med gredicami žajblja, timijana, pelina in drugih rožic. V roke vzamem drobne lističe timijana in jih zmečkam med prsti. Joj, kako omamno zadiši! Vonj me spomni na čaj, ki si ga zmešam, še sivka in slez sta zraven, in skuham v pozni jeseni, da preženem prehlad. »Zdravili in krepili so se tudi s pomočjo teh zelišč,« si rečem. V njihovo moč in pomoč verjamem tudi jaz.

Žička kartuzija je sveti kraj, prežet s posebno energijo. Mir in spokojnost, ki so ju negovali menihi, se še danes ohranja v tem prostoru. V sozvočju z naravo pa si tukaj lahko odpočijemo, si nabereemo novih telesnih in duhovnih moči. Kraj, ki nas opomni na minljivost bivanja. Nagovori nas, da upočasimo korak in se zazremo vase.

Zlatka Janžek

4. SVET ONSTRAN MEJA

Sarajevo

Orient v Evropi – Ivo Andrić je tako poimenoval Sarajevo.

Menda določeni ljudje drugače občutimo Balkan. Ta vez naj bi sicer segala vse do Francije. Rada sem preučevala stoječe kamne – stečke in pripovedovala zgodbe o Lukomiru. Rada se izgubim med domačini ... Koliko sem jih že spoznala! Kolikim dragim potnikom sem že pripovedovala zgodbe o tej mistični deželi. Orient v Evropi me je danes nagradil za vsa leta mojih vračanj. Že od ranega jutra v meni odmeva melodija *Žuta ruža z Dunava*. Gospa Dinka me je uročila s svojo objavo, ko je omenila pesem Željka Bebek *Žuta ruža s Dunava*. Nočem da mi melodija pobegne, čeprav sem zdaj ob Miljacki in bi sem bolj pristojala neka druga melodija.

Niti glasovi mujezinov, ki kličejo k molitvi iz mošej ob Baščaršiji, mi moje *žute ruže* ne spravijo iz glave, dokler se skoraj ne zaletim v Željka Bebek. Ko bi vedel, kaj imam v glavi! Nisem mu upala povedati. Saj vem, da je to mesto, v katerem srečujemo glasbenike in igralce. Penelope Cruz se mi je najbolj vtisnila v spomin. Ampak Bebek sem se resnično razveselila. Življenje, ne samo mladost, mi lepša s svojo glasbo vse od koncerta Bjelega dugmeta na mariborskem Braniku pa do koncerta v Puljski areni. Kakšno čudovito mladost sem imela! Tudi po zaslugi tega gospoda, ki zdaj stoji pred mano. V mestu, ki hiti počasi, kjer res vse mogoče.

Skozi rase sveta hodim naprej po Baščaršiji proti Vječnici. Končno bom vstopila vanjo. Gre za eno izmed vedut Balkana, ki mi veliko pomeni. Že drugič danes se prestavim v drugačno stanje duha. Moč, ki jo ima umetnost pod to streho, je mogočna. Verjetno sem veliko časa vpijala poglede, barve, sporočila in melodije. Ponovno se mi je življenje odvrtelo.

Utružena sem se sesedla pred deli Safeta Zeca. Tudi on je v mojem praspominu. Ko razmišljam, kako zelo sem bogata, pa se pred mano sprehodi še par iz sevdaha: lepa violinistka Ivana Đurić in Damir Imamović.

Za Sarajevo si moraš vzeti čas, kajti tukaj se hiti počasi. Vstopite v Vječnico, ko boste naslednjič v Orientu v Evropi.

Polona Račič

V modrem

Filipini, marec 2018

Zgodaj zjutraj smo z ladjo izpluli iz Malapsce, majhnega otočka na Filipinih.

Po uri plovbe smo na lokaciji. Na hitro se oblečemo v potapljaške obleke in že smo v vodi. Ura je okoli pol šestih in je zunaj še mrak. Skočimo nad lokacijo in hitro drug za drugim tonemo v globino.

Namestim se na polico. Ni ravno posebej udobno, mi pa stena na levi nudi zavetje pred tokom. Pripravim fotoaparatus. Ker so luči na potopu prepovedane, je velika možnost, da od fotografij ne bo nič uporabnega. Odločim se, da poskusim narediti vsaj kakšen posnetek.

Pred mano je napeta vrv, ki ne vem zakaj je pravzaprav tukaj. Kakšnih pet metrov od mene je poleg potapljača ob meni tudi moj sopotapljač. Smo na globini 38 m in sonce še ni vzšlo tako je tukaj še mrak in slaba vidljivost, kot je bilo na tej globini tudi pričakovano.

S sopotapljačem sva se na ladji dogovorila za potek potopa. Doli bova 15-18 minut, kar nama bo dalo največ 10 minut dekompresijskega postanka. Dvigovala se bova do postankov vsak zase po iste poti, kot sva prišla skupaj dol in se dobiva na 15 do 12 m globine.

Trenutno se nič ne dogaja. Pogled na računalnik, sicer pa vsi strmimo v popolni tišini v globino pod sabo.

Okoli mene je že kar nekaj potapljačev, njihovi obrisi so na policah okoli mene in vsi visimo preko roba. Na lokacijo smo prišli kot druga ladja, za nami sta verjetno prišli še vsaj dve ... zato so police vedno bolj zasedene. Računalnik mi po 8 minutah odšteva zadnje minute brez dekompresijskega postanka.

V globini zagledam premikanje, iz modrine se dviguje jata rib. Kmalu so tako blizu, da prve tudi razločim – velike so med 20 in 30 cm. V nekem trenutku se jata strne in zagledam najprej obris, potem pa se s hitrostjo približujeta dve morski lisici. Zapodita se v jato. Dovolj sta blizu, da poskusim ujeti nekaj posnetkov. Resnično sta veličastni in bistveno večji od tistih, ki sem jih videla v Egiptu. Tudi oblike sta drugačne - bolj zaliti, rep, ki skoraj dosega dolžino trupa je ogromen. Filipinci trdijo, da živi ta vrsta samo tukaj. Lisica z repom udari v jato, omami nekaj rib in jih nato pozajtrkuje.

Lisici naredita še en krog, pojavi se še ena, jata se strjuje in razgrinja ... Ob dogajanju se pred potopom dogovorjen čas 18 minut prehitro izteče. Ker je okoli mene dosti potapljačev, ne vidim, ali se je moj sopotapljač že odpravil proti gladini. Dvigam se počasi po jarku in spremljam računalnik. Na 22m prepoznam sopotapljača, ki me s potapljaškim ok najprej vpraša, če sem v redu, potem pa ga zanima dolžina mojega postanka. Še ko visiva na vrvi, kakšnih 6 m pod gladino, sva polna adrenalina in navdušenja nad predstavo, ki sva je odvila pred nami.

Na Malapasci sva v tistem tednu še dvakrat vstala ob štirih zjutraj in čakala morske lisice na tej lokaciji. Vsakič smo jih dočakali.

Nevenka Richter Peče

Ko turistov ni, mačke plešejo ...

Še nekaj metrov nas loči od otoka. Koraki po plovilu odzvanjajo ritmično, kovinsko in nekoliko votlo ter se mešajo z zvoki kričečih galebov, ki krožijo nad nami. V zraku se čuti vonj pregrete kovine, ki se meša z vonjem izpušnih plinov vozil, v katerih vozniki nestrpno čakajo, da zapeljejo na kopno. Zapustim trajekt.

Objame me prijeten vetrič, topel, a ne vroč, svež, a ne mrzel, smo sredi maja. Nezavedno globoko vdihnem. Pomirjajoči vonj borovcev, zvok valov in s soncem obsijano obmorsko mestece me v hipu očara. Vse, kar potrebujem, je le še porcija dobro pečenih lignjev na žaru, solata in kozarec lahkega rdečega vina. Na drugi konec otoka, kjer sem rezervirala apartma, se mi v tem trenutku sploh ne mudi, želim si uživati že sedaj. Gostinci se prijazno smehljajo, vabijo nas, naj se usedemo. Očitno so spočiti po obdobju zime in se zares veselijo turistov. Nagovarjajo me v nemškem jeziku, kot bi se vrnila v čas pred tridesetimi leti, ne opazijo, da so svetle lase zamenjali sivi. Prevezla me je hudomušna hvaležnost. Kdaj sem se nazadnje tako počutila, brskam po spominu, ne spomnim se. »Uživaj zdaj,« zaslišim tih notranji glas. Usedemo se, naročimo hrano, opazujem okolico in uspem se prepustiti trenutku.

Popotovanja in dopuste vedno dodobra prilagodimo dvema članicama, ki gresta z mano in možem. Ti dolgolasi, z živobarvno pentljo na vrhu glave, kosmati in štirinožni puncji slišita na ime Sia in Beatrice. Ko sem omenila prilagojenost, sem s tem mislila na njune želje po kopanju, igri v vodi in ob njej, dolgih sprehodih in dnevni higieni, ki je potrebna zaradi njune dolge dlake z kopicico poddlake. Podobni sta Barniju iz risanke, ki se je vrtela v 80. letih. Ne vem, koliko je ta podatek koristen, saj mlajše generacije risanke gotovo ne poznajo, starejše pa že zapušča spomin. Kakorkoli, nočna mora pri negi teh psov so rdeča zemlja, travniški ježki in mivka. Iskanje destinacij, ki tega ne nudijo, je torej kot iskanje poštenega taksista na Hrvaškem.

Hladnejše temperature v drugi polovico maja na otok niso pritegnile veliko turistov. Navdušenje ob redki zasedenosti je bilo za nas vrhunec zadovoljstva. Večina gostov je bolj s severa Evrope. Sprehajajo se pomanjkljivo oblečeni in se veselo kopajo. Spominjajo me na pingvine, ki uživajo v ledenem morju. Zavita v ruto in oblečena v trenirko sem jim verjetno uganka, prav tako kot oni meni. Morda pa si to le domišljam.

Smaragdno morje, kamenčki ob vodi in v njej, dolga marmornata sprehajalna pot, mondeno, a hkrati prijetno obmorsko mestece s številnimi lokali in restavracijami, ki slovi kot eno izmed najlepših krajev za preživetje dopusta na Hrvaškem, se je izkazalo kot dobra ideja. Dejansko mesta v tem času še nikoli nismo obiskali, od zadnjega obiska pa je minilo že kar deset let.

Prav zato smo takoj zaznali opazne spremembe pri ponudnikih storitev. Skiroji, motorji, štirikolesniki različnih velikosti in oblik so zavzeli prvo mesto med stojnicami, izposodiš si lahko praktično vse, od športnih rekvizitov do plovil. Možno je najeti taksi za vožnjo po otoku,

morju ali zraku. Vas zanima, kje se torej spleča pristati? Naj vam zaupam: ta kraj je Bol na Braču. Dolgi sprehodi v večernih urah so pri nas stalnica in naši kosmatinki vsak sprehod pričakujeta z navdušenjem in radostnim pogledom. Mahanje z repom in nekaj laježa je znak navdušenja, ko se začne pripravljati povodec za sprehod. Opremljeni z vrečkami, ki jih imamo zatlačene v vsak žep jakne in hlač za situacije NNNP (nič nas ne sme presenetiti), se napotimo na sprehod. Vonj borovcev se meša s svežino ohlajenega ozračja, ki ga prinese morje.

Nenadoma pa psici začneta skakati, lajati in vleči za vrv. Videti sta, kot bi za večerjo dobili substanco LSD. Pa je nista, prav tako tudi midva z možem ne, a kar smo videli, nas je pustilo odprtih ust in kaotičnih reakcij. Beatrice se vrtila in vleče. Sija sonožno, z vsemi štirimi tacami vertikalno skače v zrak, obe noro lajata.

Na desni strani lepe marmornate poti je na kupu sedelo sedem muc različnih velikosti in barv, od črne, tigraste do sorodnice Garfielda in sivo-bele. Na levi stani jih je bilo še pet. Zdolgočaseno so sedele in se nepremično čudile reakciji naših psov. Če bi govorile, bi verjetno reklo: »*Opet došli ludi Slovenci sa psima, nečemo se miči do JULA.*« (Spet so prišli ti nori Slovenci s psi, nikamor se ne premaknemo do julija).

Prizor, ki se je še večkrat ponovil tega dne ter v naslednjih dneh, me ni pustil ravnodušne. Pravzaprav me je zanimalo, zakaj jih je toliko. Odgovor domačina me je presenetil. Hranijo jih, da se znebijo miši. In tukaj ves marketing o mondenem letovišču v mojih očeh zbledi. Kot lastnica živali, ki čistim iztrebke na vsakem sprehodu, me zanima, kdo čisti iztrebke za temi mucami.

In ker sem na popotovanjih videla že marsikaj, sem ugotovila, da je za dobro počutje na dopustu pomembna orientiranost na pozitivne stvari. In hrana zagotovo tukaj to je.

Le nekaj deset metrov od apartmaja smo odkrili ribarnico, kjer so se police šibile od morskih dobrot, vse od orjaških škampov, ki so sijali v svoji intenzivni barvi, do jadranskih lignjev velikanov in posebnih rib, ki jih v restavracijah lahko iščeš le po zvezah ali pa jih preplačaš, da se sprašuješ, ali si morda v Monaku. Poleg prodaje je ribarnica nudila tudi pripravo morske hrane, kar smo večkrat izkoristili in tako preizkušali različne morske dobrote za izredno sprejemljivo ceno. Z uporabo domačega oljčnega olja so sveže ribe zaplavale v požiralnik, brbončice so zaplesale ča-ča-ča in želodček je preplaval občutek skladnosti s krajem doživetja. Prijetno!

Sonja Čeh

Grossglockner

Ta mogočna in najvišja gora v Avstriji je od nekdanj v meni vzbujala neko strahospoštovanje. O tem, da bom kdaj hodila po poteh te prečudovite gore, si nisem predstavljala niti v sanjah.

Po več letih premora sem se lani ponovno včlanila v planinsko društvo. Udeležila sem se predvsem manj zahtevnih pohodov, kot so pohod na Resevno, pohod na Šmarno goro in podobne. Že ti dostopnejši hribi so bili zame kar trd oreh, saj sem morala vložiti precej truda, da sem dosegla vrh.

Kljub naporu so mi pohodi v planine postajali vedno bolj pri srcu. Počasi sem pridobivala tudi na kondiciji, zato je postajalo nekoliko lažje. Na eni od takih manj zahtevnih tur me je Lea, sicer strastna in izkušena planinka, povabila, da se jim pridružim na pohodu na Grossglockner. „Ni šans“, sem jo takoj zavrnila. „Za tak podvig še zdaleč nisem pripravljena,“ sem utemeljila svojo zavrnitev.

Na Grossglockner je bil predviden pohod za dve težavnostni skupini. Za obe skupini je bilo skupno le izhodišče, medtem sta se razlikovali tako pot kakor tudi koč, kjer naj bi pohodniki prenočili. Prva skupina, kjer je bil pogoj zelo dobra kondicijska pripravljenost in posebna oprema za visokogorje, naj bi osvojila ledenik, medtem ko je bil cilj druge skupine koč Studlhütte na nadmorski višini 2801 metrov, po želji pa nadaljevanje poti na nekaj več kot 3000 metrov nadmorske višine in nato povratek v koč.

Vedno ko sva se z Leo po naključju srečali, me je vprašala: „No, si se že prijavila za pohod na Grossglockner?“ Seveda sem odkimala, da ne. A s svojimi vztrajnimi vprašanji je Lea v moji glavi zbudila »črvička«, ki je vedno pogosteje glodal o tem pohodu. »Morda je to edinstvena priložnost, ki se ne bo ponovila. Če Lea zaupa vame, bi si morala zaupati tudi sama,“ sem zaključila svoje razmišljanje in se tik pred iztekom roka prijavila na pohod na Grossglockner po manj zahtevni poti.

Čas odhoda se je hitro bližal. Zadnji teden pred odhodom sem spet začela dvomiti o pravilnosti svoje odločitve, a poti nazaj ni bilo več. Saj ne, da se ne bi pripravljala za pohod, a v moji okolici skorajda ni hribov; je le ravnica. Najbližji in najvišji hrib v okolici je Jeruzalem, njegov vrh je na 328 metrih nadmorske višine; torej skoraj desetkrat manjši od tistega, na katerega moram priti.

Na dan odhoda smo se z avtobusom odpravili proti našemu izhodišču že ob dveh zjutraj. V začetku sem še malo dremuckala po skoraj v celoti neprespani noči, kasneje, ko se je začelo daniti, pa sem občudovala pokrajino, skozi katero smo potovali. V Avstriji je sledil še zadnji postanek za jutranjo kavo in zajtrk. Sledila je vožnja po čudoviti dolini. Nato se je cesta vedno bolj vzpenjala in prispeli smo do koč Lucknerhaus, kjer smo se izkrcali iz avtobusa.

Pred nami se je odprla prostrana zelena dolina, obsijana z jutranjim soncem, v daljavi so vabili sivi vršaci, ki so bili delno pokriti s snegom. Te lesketajoče snežne površine so bile še posebej čarobne. Najbolj je izstopal veličasten kamniti monolit v ozadju, torej vrh Grossglocknerja. Z občudovanjem sem se zazrla v vijugasto potko med „zelenimi preprogami“, iz katerih so tu in tam kukale večje ali manjše sive skale. Na rame sem si oprtala svoj nahrbtnik in se priključila svoji skupini. Vodnik nam je dal še nekaj zadnjih napotkov, nato pa smo krenili po začrtani poti.

V začetku se je pot polagoma vzpenjala, zato je bilo več časa za občudovanje doline, po kateri smo se vzpenjali proti svojemu cilju. Tako na eno in drugo stran poti so se raztezale velike zelene površine; pogled nanje res blagodejno vpliva na oči. Na desni strani si je strugo v dolino oblikoval hudourniški potok Kodnitzbach, zaradi katerega je bila slika narave še popolnejša. Kasneje, ko smo potok prečkali, se je pot začela nekoliko bolj vzpenjati. Tri pohodnice in vodnik smo bili zadnji v skupini. Občasno smo se ustavili, da bi lepote narave, ki nas je obkrožala, ujeli v objektiv. Ostale pohodnike smo ujeli šele pri koči Lucknerhütte, kjer je bila malica in daljši počitek. Malica nam je seveda teknila, prav tako pa smo se nekateri razvajali na gugalnicah, ki so nas ponesle visoko v zrak, v mislih pa tudi v čas otroštva.

Za tiste, ki smo do kočice prispeli zadnji, se je čas počitka končal hitreje kot bi si želeli. V nadaljevanju se je pot ožala, postajala je vedno bolj strma. Prostrane zelene površine so nadomestile večje skalnate plošče in granitne stene. Pot je postala zahtevnejša; bilo je treba paziti, da ti ne zdrsne. Tisti zadnji v skupini smo spet imeli kar nekaj krajših postankov, da smo si obrisali pot s čela, poplaknili suho grlo, se predihali in si bolj skrbno ogledali okolico. Splačalo se je, saj smo v daljavi najprej zagledali svizce. Ko smo se obliti z znojem povzpeli še višje, smo opazili čredo kozorogov. Le-ti se niso dali motiti pri svoji malici, saj so bili na varni razdalji. Niti svizcev niti kozorogov do takrat nikoli nisem videla v živo, zato sem bila nad videnim še posebno navdušena. Verjamem, da mi je pričakovanje, da bom svizce in kozoroge videla tudi naslednji dan, ko se bomo vračali v dolino, vlilo dodatnih moči, da sem premagala zadnji, najzahtevnejši del poti do kočice Studlhütte, kjer smo prenočili.

Pohodniki iz skupine, ki so do kočice prispeli prvi, so se do našega prihoda že okrepčali in so brezskrbno uživali na soncu na klopih pred kočico. Končno smo se jim pridružili še »zamudniki«, sicer kar precej utrujeni, vendar zadovoljni, da smo uspeli premagati 884 metrov vzpona. Tisti pogumnejši so se po počitku odpravili še naprej s ciljem, da osvojijo tritisočaka. Ostali smo bili zadovoljni že s tem, da smo uspeli priti do kočice in smo raje uživali na soncu in v čudovitih razgledih na okoliške vrhove.

Prespali smo na skupnih ležiščih v koči Studlhütte. No, večina nas ni ravno kaj dosti spala, saj skupnih ležišč nismo vajeni. Ko smo od utrujenosti končno le zaspali, nas je okrog ene ponoči vse v sobi prebudil telefon ene od pohodnic; pozabila je namreč izključiti budilko od prejšnjega dne. Tako je bilo kar naenkrat jutro in po zajtrku smo se po isti poti vrnili v dolino. Pot navzdol je bila lažja, in res smo spet uspeli videti tako kozoroge in svizce. Da bi svizci zavijali čokolado, tega pa nismo videli.

Domov smo se vrnili polni nepozabnih trenutkov, zadovoljni, da smo osvojili del prekrasne poti po Grossglocknerju, čeprav ne do samega vrha, ki je še nekje 1000 metrov višje, kot je bil naš cilj oziroma kočja, kjer smo prenočili.

Mira Žnidarič

Potopis, ki to ni: V primežu navezanosti

Rdeče pečine sredi morja ne moreš opaziti niti v filmih o Vinetouju, čeprav so enajst filmov v letih 1962–1968 posneli nedaleč od tu. Ker tovrstni filmi niso bili nikoli v ožjem izboru mojega zanimanja, me pogled proti kraju, kamor se rada vračam, bolj spominja na veliko staro knjigo, v kateri plasti sedimentov predstavljajo liste, fosili pa ilustracije, ki si jih vsak interpretira na edinstven način.

Modrina neba prehaja v modrino morja, ki obdaja podolgovato visoko rdečo pečino z ozkim pasom mivke, ki je kožne barve. Podoba lahko spominja tudi na odprto rano, ki jo morje spira in zdravi. Zdravi od vsega, kar se je nabralo od zadnjega obiska.

A zaradi rdeče zemlje na otoku prav nikoli ne dobim asociacije na Mars, ki ima identično barvo. Leto tam traja 687 zemeljskih dni, pa se nič ne zgodi, kar se sklada s situacijo tu. In če vstajate ob taki uri kot jaz, ko se jutro prevesi v dan, izgleda na tržnici podobno kot na Marsu, kjer so ribe izumrle pred 4 milijardami let.

To je kraj, ki mu lahko pripišem tudi lastnosti dolgoletnega ljubimca. Točno veš, kaj lahko pričakuješ, kaj sledi, je varno in hkrati dolgočasno. Sprejme te brez vprašanj, tudi če te ni nekaj let. Njegov vonj te pomirja, spomini oživijo, prihodnost izgubi pomen. Sonce te zaslepi, da se tvoja pozornost obrne navznoter in čutiš spokojnost in mir.

Izjemno, nenavadno ali posebne so besede, ki povzamejo doživetja. Doživetja, ki trajajo le kratek čas in niso vsakdanja. Nekje globoko v tebi ti tanek glasek govori, da shrani ta občutja, da ti bodo dajala energijo naslednjih enajst mesecev. Trudim se, čutim, da mi uspeva. Misel mi uide, pa saj tako se polnijo stari akumulatorji, kar pomeni, da sem morda že nekoliko stara, a morda a še nisem za odpad.

Razen dveh mesecev poleti turistov ostalih deset mesecev ni. Najboljše zabave si deležen, če opazuješ prišleke, ki se ne znajo »resetirati« ob prihodu. Zaradi brezdolja je bil moj oče pred davnimi leti v takem stresu, da je šel delavcem pomagat pri kopanju jarka za elektriko. Na lastne oči tega sicer nisem videla, a že njegova prisotnost je delavcem zagotovo pomagala, da so pospešeno kopali in zaključili predčasno.

Na otoku niste deležni koncertov. Samo milijoni škržatov, ki pojejo kot kak upokojenski pevski zbor, v katerem so si vsi zapomnili le eno pesem in jo entuziastično ponavljajo. A dejstvo, da ne zahtevajo honorarja, je verjetno utrdilo njihov položaj med občinskimi svetniki in dosegli so, da se jim ni potrebno boriti s konkurenco.

In kot že tolikokrat, sem se po štirinajstih dneh začela spraševati, kako lahko tu zdržim. Odgovor je sila preprost: pustila sem pričakovanja na obali. Izbrala sem »predvidljivo in varno«, pozabila pa na razlog, zaradi česar vedno pobegnem.

Če ste v tej točki že nekoliko razdraženi, ker kraja še nisem razkrila, naj povem, da se preverjenega ljubimca pač ne oglašuje, navezanost žal še ni popustila. Predlagam, da raziskujete sami in premišljeno izbirate. Ne pozabite, da je pot pomembnejša od cilja, dasiravno na cilj vedno prispete, če le ne izgubite volje. In kjer je volja je pot.

Sonja Čeh

Razkrita lepota pod morsko gladino

Je južni otok. Je.

Daleč v neznanem morju

je pika na obzorju.

Je lisa iz megle.

Kajetan Kovič

So kraji, kamor se vračam in nikoli ne izgubijo svoje očarljivosti. Takšen je »moj otok«. Ko ga obiščem, se počutim, kot bi se znašla v nekem drugem univerzumu, kjer nebo, morje, drevesa, veter in sonce igrajo uglašeno simfonijo, kjer je zrak, ki ga dihamo, topel, lahkoten in žgečka vsako celico telesa posebej.

Ni pa narava vse, s čimer nas očara. Lošinj je otok, ki slovi po blagem podnebjju in bujnem sredozemskem rastlinju, morje v njegovih zalivih pa je posebno globoke, turkizne barve, kar napolni dušo in telo z globokim mirom.

Večkrat so me dosegle besede o posebnem muzeju, ki so ga odprli v mestu, a vedno sem si v poletni vročini prigovarjala: »Na počitnicah ne boš hodila v muzeje, za to so potovanja.«

Tokrat pa sem spet ujela tisto melodično ime Apoksiomen in se skoraj zaletela v enega od belih stebrov pred vhodom v njegov novi »dom«. Vrata v muzej so bila vabljivo odprta in vstopila sem v velik moder prostor z belimi poudarki, tekočimi stopnicami in sterilnim zrakom.

Muzej Apoksiomena je, pravijo, avantgarden »muzej v muzeju« in zaradi svojega posebnega koncepta prepoznaven tudi v Evropi. Zakaj?

Pa v domišljiji zavrtimo časovni stroj in si zamislimo prizor na tribuni amfiteatra, od koder se vsiplje cvetje, ki ga množica gledalcev meče v pozdrav mlademu grškemu atletu Apoksiomenu, ki je pravkar zmagal svoj življenjski tek v močni konkurenci drugih grških

atletov. Zmagovalec olimpijske tekme je postal »polbog« v očeh številne publike, ki je spremljala tekmovanje.

V vročem poletju, nekoč, v 2. stol. pred našim štetjem, so bile olimpijske igre kot zdaj dogodek, za katerega so se tekmovalci pripravljali leta.

Mladi lepotec vzame v roke strgalo, s katerim si ostrga z golega telesa znoj, pesek in olje, s katerim je bil namazan. V tem trenutku se mu približa starejši gospod, ki ta postopek čiščenja ovekoveči, da bi kasneje po skici izdelal bronasti kip tega lepotca.

Apoksiomen si ne more predstavljati, da bo skulptura, ki bo nastala, doživela vznemirljivo potovanje, dolgo več kot dva tisoč let, in bo pristala na drugem koncu sveta, na obali Jadranskega morja, da bo z njo postal nesmrten.

Kip, ki je nastal, je mladenič z blagim nasmehom na obrazu, zamišljen, a z napetimi mišicami v gibanju, popolnih mer in s kodrastimi lasmi, kakršne lahko vidimo na antičnih skulpturah. Skratka, pravi antični ideal lepote.

Je eden od petih kipov, ki so bili najdeni in jih hranijo v različnih muzejih Evrope in ZDA, a je ta iz Lošinja najboljše ohranjen. Verjetno je bil namenjen temu, da bi krasil kakšno rimsko vilo, vendar je ladja na plovbi proti cilju doživela brodolom, ob katerem so v nevihti domnevno vrgli z ladje kip kot del tovora, da bi se rešili.

Naš bronasti, 1,92 m visoki atlet je tako mirno počival na dnu Lošinjskega arhipelaga v globini 45 metrov. Tam ga je leta 1997 naključno odkril belgijski potapljač. Precej časa je trajalo, da so ga morski arheologi po posebnem postopku dvignili iz vode in šele takrat spoznali, kakšno umetnino neprecenljive vrednosti so odkrili. S posebnimi postopki so odstranili z njega vse obloge, pesek, sol in pod njimi se je skrival mladi lepotec.

Proces razsoljevanja in restavriranja je trajal več let. Kip je potoval po svetu, med drugim na Dunaj, v pariški Louvre, in šele pred desetimi leti je našel dom v svojem mestu Lošinju. Tukaj je eden redkih muzejev na svetu, kjer so celo palačo posvetili enemu samemu eksponatu.

Muzej sestavlja več sob, kjer vsaka pripoveduje svojo zgodbo o Apoksiomenu.

Ko se vzpenjamo po stopnicah, skozi male odprtine v stropu lahko vidimo posamezne dele lepotca: hrbet, glavo, obraz ... iz različnih zornih kotov, da bi ga nazadnje doživeli v celoti v posebnem prostoru v belem, kjer vlada tišina, posebni klimatski pogoji, kjer je prepovedano fotografiranje, osrednje mesto pa zavzema kip na podstavku. Razstavljen je brez levega mezinca, brez strgalke in oči, ki so bile domnevno iz drugega materiala.

Muzej je prava pustolovščina, v kateri raziskujemo zgodbo kipa, ki je domnevno ena od kopij, kakršne so izdelovali v antiki. Z njimi so Rimljani po osvojitvi Grčije krasili svoje vile.

Da je kip tako dobro ohranjen po dolgih stoletjih, je ključno, da se je zataknil pod določenim kotom med dve steni na globini 45 m. Če bi bil kot malo drugačen, bi bil kip za vedno izgubljen v globinah. Da je bil že ob plovbi star tristo let, so odkrili strokovnjaki, ki so našli v kipu navadno malo miško. Ta si je v času, ko je bil kip verjetno v nekem skladišču v vodoravnem položaju, skozi luknje v njem utrla pot v notranjost in v nadlakti naredila

gnezdo, napolnjeno z vejicami, koščicami in semeni. Po njih so arheologi lahko določili čas, ko je kip nastal. Ostanke gnezda lahko vidimo v muzeju.

Muzej ima poseben koncept sob, ki ustvarjajo zgodbo. V eni od njih spoznamo zgodovinsko ozadje nastanka kipa in virtualni prikaz. Spoznamo zahteven postopek dvigovanja kipa iz morja in restavriranja.

Premaknemo se skozi pisani prostor, ki je obložen s 675 kg volne in ponazarja morsko dno, kakršno je obdajalo kip. Volnenih zidov se lahko dotaknemo, lahko sedemo ali se uležemo na stopnice. Potem se pomaknemo v rumeno medijsko sobo, kjer so zbrani vtisi, članki, zapisi in obsežne informacije o kipu z vsega sveta.

Sledi oljčno stopnišče, ki je celo prevlečeno z lesom oljk. V vitrinah so razstavljena semena in mišje gnezdo, ki so ga našli v skulpturi. Tam so razstavljene tudi nagrade, ki jih je muzej dobil, prostor pa diši po oljčnem olju in lesu.

Na vrhu stopnišča je vhod v »belo sobo« s steklenim podom, iz katerega sije mlečna svetloba. Sredi nje kraljuje kip Apoksiomena, ki si ga lahko ogledamo z vseh strani. Vstop v prostor je v copatah.

Zadnja soba je nekaj posebnega: je razgledna, s kalejdoskopom na stropu, kjer v ogledalih vidimo lošinjsko пристanišče, ladje in ulico. Muzej je dobil nagrado za najbolj inovativen razstavní koncept v Evropi in domačini so zelo ponosni na to.

Simbolika Apoksiomena, grškega atleta na dnu morja pri Lošnju, je prebudila v meni raziskovalnega duha, hkrati pa me je globoko ganila. Izgubljeni čas pod vodno gladino, leta samote v pesku ... Ne, ničesar ni izgubljenega. Morske usedline, alge in pesek, zajedavci od znotraj, v kipu, a njegova brezčasna lepota je tisto, po čemer hrepenimo ljudje in ki je neminljiva.

Morda smo kdaj ranjeni, opraskani, obtolčeni, s skritimi zajedavci od zunaj in znotraj, a v svojem bistvu čudoviti, neuničljivi. Zaslužimo si, da nas vidijo, da živimo svojo enkratno

zgodbo in z njo plemenitimo ta svet. Nekega dne se lahko zgodi presenetljivi preobrat – nekaj se razkrije in lepota na novo zažari. Potem zasijemo v tem, kar smo – z vodo, ob njej, v njej, za življenje, za vse nas. Včasih se šele v samoti in tišini razkrije skrita lepota nečesa, kar ni vidno očesu, vaje nemu vsakdanjosti. Za to je potrebno pogledati pod površino.

Nada Mulej

Nekaj predlogov za branje potopisov:

Alma Karlin: Samotno potovanje, Urok južnega morja, Mohorjeva družba, 1996

Agata Tomažič idr.: Ne sprašujte za pot – Blodnik po Istri, Društvo za dolgovezenje, 2019

Boris Kolar: Iqball hotel, Založba Obzorja, 2015

Cheryl Strayed: Divja, Mladinska knjiga, 2014

Evald Flisar: Potovanje predaleč, DZS, 2005

Heinrich Harrer: Sedem let v Tibetu, DZS, 1998

Janja Vidmar: V koraku z volkom, Umco, 2024

Samo Rugelj: Vandranje, Cankarjeva založba, 2026

Zvone Šeruga: Drugačne zvezde, samozaložba, 1990